

ROZPROSZYĆ (195) *vb pf*

rof- (154), roz- (40).

Pierwsze o jasne; -pró- (12), -pro- (12); -pró- *BiałKat, Oczko, ZawJeft, GórnTroas, SiebRozmyśl*; -pro- *OpecŻyw, MurzNT*; -pró- : -pro- *Mącz* (2:8), *OrzQuin* (2:1), *KochPs* (3:1).

inf rozprószyć (27). ◇ *fut* 1 sg rozprószę (12). ◇ 2 sg rozprószysz (3). ◇ 3 sg rozprószy (20). ◇ 1 pl rozprószymy (1) *WróbŻółt*, rozprósz(e)my (1) *LubPs*. ◇ 3 pl rozprószą (1). ◇ *praet* 1 sg m -m rozprószył (2). ◇ 2 sg m rozprószyłeś, -ś, -eś rozprószył (13). ◇ 3 sg m rozprószył (53). *f* rozprószyła (6). *n* rozprószyło (1). ◇ 2 pl m pers -ście rozprószyli (1). ◇ 3 pl m pers rozprószyli (10). *m an* rozprószyli (1) [*cum N pl: lwi*]. ◇ *plusq* 3 sg m był rozprószył (1). ◇ 3 pl subst były rozprószyły (1). ◇ *imp* 2 sg rozprósz (17). ◇ 3 sg niech rozprószy (2). ◇ 1 pl rozprószmy (2). ◇ 2 pl rozprószcie (5) [*w tym zapis: -ście* (2)]. ◇ *con* 1 sg m bych rozprószył (3). ◇ 2 sg m byś rozprószył (1). ◇ 3 sg m by rozprószył (3). ◇ 3 pl m pers by rozprószyli (2). ◇ *con praet* 3 sg m rozprószył by był (1). ◇ *impers praet* rozprósz(o)no (1). ◇ *part praet act* rozprószyszy (4).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XVII w.

1. Nie pozostawić w jednym miejscu; *dispergere Vulg, HistAl, PolAnt, Mącz* (130) :

a. *Rozpędzić* (w znaczeniu nadrzędnym zwykle o Bogu, prawdopodobnie też: doprowadzić do zguby); *dissipare Vulg, Mącz; disperdere, ventilare Vulg, PolAnt; in fugam convertere Miech; fugare HistAl; confringere, conterere, eicere, scindere PolAnt* [*w tym: kogo* (110), *co* (żywotne) (5), *co* (4)] (120) : Odwroc złości nieprzyjacielom moim á w prawdzie twoiey rozprofz ie. *TarDuch* D8v, A2, E2v; Przez cię miły panie nieprzyjaciele nałze rozprofzimi *WróbŻółt* 43/6, 58/12, 67/31, 82/12 [2 r.], 88/11, 142/12; Páná w gnyew wzrułfyli/ Pogaństvá co Pan rofkazał iż nye rołprołfyli *LubPs* Y3v, N6, O4v, O5v, P4v, P6 [2 r.] (11); *Leop Deut* 11/23, *1.Esdr* 6/12, *Is* 42/14, *Ier* 50/27; *BibRadz Ps* 17/15, 59/3, 67/31, 143/6; *BielKron* 18v, 94v; *RejAp* 137v; [*starzy, tj. dawni ludzie*] Kontrowerfiy pińánych/ nigdy nie czynili. Prokuraty ięzyčné [!]/ włyżtki rołprołfyli. *BielSat* Ev; *RejZwierc* 48; *BudBib Ps* 17/13[15], 67/30[31], *Ier* 40/15; *CzechRozm* 200; *KochPs* 86; *CzechEp* 203; *GrabowSet* E4; *LatHar* 66; *KołakSzczęśl* B4; *WujNT Luc* 1/51.

rozproszyc od kogo (2): [Bóg rzekł:] Włyżtki łprzećwinniki iego od niego precz rołprołfę *LubPs* T5; y tho włyżtko comći dał/ y ciebie łámego rołprołfę od obliczności moiey [*tj. ode mnie*] *RejPos* 172.

rozproszyc z kogo (2): *Dixerunt venite, et díłperdamus eos de gente [...]*. Mowili podzćie rozprołfmy ie z ludu *WróbŻółt* 82/5; *LubPs* S5v.

rozproszyc czym (3): Bo łnádnie mozeż nánie zrzucić łtrzełbę łwoieį á rołprołfyc ie łrogiem gromem á moźnołćią łálki twey *RejPs* 212v; *LubPs* E; *RejPos* 304.

rozproszyc skqd (1): vt díłperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem, [...] abych rozprołfzył z miałta boźego włyżtki grzechy popełniające. *WróbŻółt* 100/8.

W połączeniu szeregowym (1): Tyś Pánie rzekł: (Mowić będę przeciw narodowi y krołełtwu/ ábych ie wykorzenił/ łkáził y rołprołfzył. *SkarKazSej* 707b.

W porównaniach (3): Rosprołfzy was gniew Boży iáko lekkie plewy. *Prot* D2; *KochPs* 71; *Hárdé* [Bóg] by wiátr rozprołfzył *SiebRozmyśl* F4.

Zwroty: »marnie rozproszyc« (1): BOże náłz rołpędziłeś nas á márnies rołprołfył *LubPs* O5.

»okręty rozproszyć« (1): Przeto wielki wiátr wftawfzy okręty mu rofprofzył *BielKron* 191v.

»precz rozproszyć« [szyk *zmienny*] (3): Y zágárnął ták ná wflem lud fwoy pod froy myecz/ A ono dzyedzictwo fwe w gniewye rofproffyl precz. *LubPs Sv*, T5, Y3.

Szeregi: »potłumić a rozproszyć« (1): Wypuścił Pan froye ftrzały ná fwe fprzeciwniki/ Srogim ye gromem potłumił á rofproffyl wflytki. *LubPs E*.

»rozpędzić a rozproszyć« (1): *LubPs O5 cf* »marnie rozproszyć«.

»rozproszyć i skazić« (1): Rozprofz y fkaz ie załzcżicielu nafz *TarDuch E2v*. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»rozproszyć a (i) wytracić« [szyk 1:1] (2): *LubPs ee5*; [sługi Kościoła Duch Św. zowie] nád ludem/ y nád kroleftwy/ poftánowionemi/ áby wyplewli/ y wykorzenili/ áby wytráćili y rofprofzyli/ áby budowáli y fádzili *KrowObr* 5.

W przen (5) : *WróbŻółt* 43/3; Nyech twego oblicza froygość wflechmocny Boże/ Wflytko to rofproffyl *LubPs S4, Mv*; *Prot D2*; Te fą rogi ktore były rozprofzyły Iehudę *BudBib Zach* 1/21; *ZawJeft* 14.

α. *W odniesieniu do zwierząt* (5) : Iako Alexander przełzedł do ostatecznych lafow Indiyskich/ gdzie tham nálażł wiele Słoniow ktore rofprofzył. *HistAl I2*; *StryjKron* 122.

W przen (3) : nieday moznofci niewiernemu twemu zadney aby miał moc złamac a rofproffyc zebraną owczarnią twoię *RejPs* 119v; wyście rofproffyli trzodę moię *Leop Ier* 23/2; *BibRadz Ier* 50/17.

β. *Pokonawszy w walce, zmusić do bezładnej ucieczki (też okręty w bitwie morskiej)* (20) : ále gdy fie [*Roksolani*] łupem obciążyli/ gonily ie drugie woýfká Rzymfkie y rozprofzyli *BielKron* 336, 57v, 58v, 350v; *Mącz* 396a, 404a; *Prot D2*; lecz zágromił Iehowá gromem wielkim dnia onego nád Pelifztymczyki á rofprofzył ie *BudBib 1.Reg* 7/10; Tátárowie [...] rofprofzywłzy Połowcow/ potym Rułkie woýfká łatwo poráżili *StryjKron* 260; *KołakSzczęśl* C3.

rozproszyć kim, czym (1): á ktorzy vciekli do woýfká Mołkiewfkiego/ powiedzyeli dla fwey fromoty wielkie woýfko Polakow z Litwy przeciw im ciągnąć. Złęklá fie Mołkwá y rułzyłá fie precz. A ták Kifzká nie ludem iedno słowem Mołkwę rofprofzył *BielKron* 406.

W porównaniu (1): Przyłkoczyl Hektor krzyknął ná fwoie/ rofprofzył zafię Greki iáko záby do wody *BielKron* 57.

Zwrot: »rozproszyć okręty« (1): Krenus krol vderzył od brzegá ná Greki/ y rofprofzył im okręty. *BielKron* 57.

Szereg: »porazić i rozproszyć« = *prosternere et in fugam convertere Miech* (7): kxiążę Henrik [...] także przytoczywłzy fwoy czwartý vph/ one trzy Tatarfkie [*ufy*] od nafzych iuż rozerwane poraził y rofprofził *MiechGlab* 11; Almeryk Syrácynowe woýfko poráżił y rofprofzył *BielKron* 179, 70v, 359v, 365 [2 r.], 389.

γ. *Wypędzić z rodzinnej ziemi w różne obce strony* (27) : gdy wnidzyecie do zyemie Chánán zá Iordan/ rofprofcie wfzytek lud oney zyemie *BielKron* 43v.

rozproszyć do kogo (1): ten ták wielki gęfty lud [...] w máłuczki fię poczet obroci/ miedzy narody/ do ktorych ia ie rofprofzē. *BudBib Bar* 2/26.

rozproszyc miedzy kogo, miedzy co (1): *WróbŻołt* 43/12; Y chcywał [Pan] wślytko potomśtvo ich w narody rośpłofyć/ Myedzy pośtronne kroleśtwá on zły lud rośpłofyć. *LubPs* Y3; *Leop* 2.*Esdr* 1/8, *Tob* 13/4; *BielKron* 45; Rośpłofyłeś náś miedzy pogáńśtvo zelżoné. *KochPs* 65. Cf »rozproszyc miedzy wsze krainy«, »rozproszyc miedzy narody«.

rozproszyc w kogo (1): Dałeś náś wślem ná pokarm práwie iáko owce/ Rośpłofywśly w pogáńśtvo że náś trapi kto chce *LubPs* Mv.

rozproszyc w co (2): miáśto tego co iem miáł dáć pośiefć rośkośśne kráyny rośpłofyśł ie w śpłofne poślufśeńśtvo miedzy rozmaite národy. *RejPs* 158; *PowodPr* 11.

rozproszyc dokąd (2): *Leop Bar* 2/13; gdy iedny do Eypu [...] drugié do Bábyloniey [...] rośpłofyśł *BialKat* 131.

rozproszyc skąd (2): A ták Pan rośpłofyśł ie z támtąd po wślytkiey źiemi *BibRadz Gen* 11/8, *Gen* 11/9.

Zwoty: »rozproszyc miedzy wsze krainy, po ([wszystkich]) krainach« = *dispergere super faciem cunctarum regionum Vulg* [szyk zmienny] (1:1): *RejPs* 157v; jako naprzod i onemu naprzebrańszemu ludowi nie folgował, ale je miedzy wsze dalekie krainy sromotnie rozproszyl *Diar* 21; [*Leop* 1577 *Gen* 11/9 (*Linde*)].

»rozproszyc miedzy narody, po narodziech« = *dispergere in gentibus a. in nationibus Vulg; dispergere in nationes a. in populos PolAnt* (4:1): *RejPs* 158; Y rośpłofę ie po narodziech/ kthorych nieználi *Leop Ier* 9/16, *Ioel* 3/2; *BibRadz* 2.*Esdr* 1/8; y będę fię táń z nimi śádzić [...] o Izraelá/ ktorego rozpłofyli miedzy narody/ á ziemię moię podzielili. *BudBib Ioel* 3/2.

»po (wszytkiej) ziemi (ziemiach), po (wszystkim a. wszem) świecie rozproszyc« = *dispergere a. ventilare in terras, dispergere super facies omnis terrae PolAnt* [szyk zmienny] (5:4): Y rozrzucę Egiptcyány miedzy narody/ a rośpłofę ie po ziemiách. *BibRadz Ez* 30/23, *Gen* 11/8, 9, *Ps* 105/27; Ale Bóg iáko oné ludzie hárdę [!]/ [...] po wślyťkim świecie był rośpłofyśł: ták téż [...] *OrzQuin* I3v; *CzechRozm* 79v, 84v; *KochPs* 86; *PowodPr* 11.

b. Rozsypać, rozrzucić; spargere PolAnt, Vulg (8) :

rozproszyc co (5): Gdy śie wśpokoil wiátr/ rycerze wślytko co rozpłofyśł wiátr zebráli *HistAl* [I3]v; Bowym śam Bog rośpłofyśł tych poborców kości *LubPs* N5v; *BibRadz Is* 41/16, *Dan* 4/11; Porábćie drzewo/ [...] á rozpłofćie owoce iego *BudBib Dan* 4/14[11].

W przeciwstawieniach: bibl. »zbierać (2), zgromadzać (2) ... rozproszyc« (4): znałem cię iż iefteś człowiek śrogi/ ktory źnieśz gdzieś nie śiał/ y zbieraśz z táń gdzieś nie rośpłofyśł. *BibRadz Matth* 25/24, *Matth* 25/26; *WujNT Matth* 25/24, 26.

c. Rozwiać, rozpedzić w powietrzu [co] (2) : lećie [...] kiedy śámo goráco nie wmié iedno ćiáło otworzyć/ duchy [tj. *subtelne powietrze w organizmie*] rośpłofyśł *Oczko* 28v.

Przen (1) :

W porównaniu (1): Nyech śpłrawy ich yáko proch wiátr márníye rośpłofyśł *LubPs* I2v.

Zwrot: »marnie rozproszyc« (1): *LubPs* I2v cf *W porównaniu*.

2. Nie pozostawić całym; dissipare Vulg, HistAl, PolAnt, Mącz; disperdere Vulg, Mącz; dispergere Vulg; perdere facere PolAnt; diripere, divexare, lacerare Mącz (53) :

a. Zniszczyć [w tym: kogo, co (25)] (26) : Abowiem pan bog skaził y rozproszył fiły tich którzy fie złoŃtnikom chcżą Ńpodoać *WróbŻołt* 52/6; kthory [król Darius] gdyby to wŃlyżał/ zeflałby ná nas Pány Ńwoie kthorzyby nas ze wŃzech Ńtron roŃproszyli. *HistAl* D2; *Leop Eccle* 5/5; *BibRadz Ps* 118/126; Pessundo, RoŃproszyć/ Nogámi podeptáć/ W niwecz obróćyć. *Mącz* 92a; RoŃprosz P. Boże náłz wŃzytki zaráźliwe Ńekty *SkarKazSej* 688b, 701a.

W porównaniu (1): ták nas Polaki roŃtyrk domowy roŃproszy/ iáko wiátr proch roŃprałza. *OrzQuin* G2.

Zwrot: »wniwecz rozproszyć« (2): Ano tho wŃlytko yefŃcze Ńá krotkye roŃkoŃŃy/ Snáďnye Pan Bog gdy raczy w niwecz to roŃproŃŃy. *LubPs* ee6, ff2.

Szereg: »rozproszyć a rozgromić« (1): izem ia obiecał puŃcić miecz/ kthory prętko á bárzo w máłym czáŃie muŃi roŃproŃŃyć á rozgromić ten mářny pokoy ták *RejPos* 334.

W przen (3) : on Ńirothe y wdowę przymie a drogi grzeŃźnych rozproszy. *WróbŻołt* 145/9; *LubPs* ff2; RoŃprosz Pánie te wŃtá zdráďá nápełnione *ArtKanc* Q3.

α. Zniszczyć fizycznie (12) : proŃimy/ ábyŃcie nam przyŃzli ná pomoc przeciw tym którzy wŃliuią roŃproŃŃyć náłze páłace *HistAl* F7; *Leop Zach* 1/21; *BibRadz Mich* 5/10; gdyby obcy á řrogi człowiek przyŃzedł mocą do domu twego/ poŃiadł álbo roŃproŃŃył wŃzytkę máiętnoŃć twoię [...] *RejZwierc* 256v; *SkarŻyw* 56; OŃtry kámiéń [...] móźg rozproŃŃył/ kiedy głowę Ńkáźil. *GórnTroas* 72.

W połączeniach szeregowych (2): połańcie/ roŃproŃŃcie/ y w niwecz obroćcie wŃzytki ołtarze/ obrázy/ Ńłupy *BielKron* 44; *SkarŻyw* 235.

Szeregi: »rozproszyć i wniwecz obroćić« (1): báłwány y Bogi one pogáńŃkie/ ták roŃproŃŃył y wniwecz obroćil/ ze teź drudzy y w zápámiętánie v ludzi przyŃzli. *CzechRozm* 95. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»zburzyć i rozproszyć« (1): kthori [Aleksander] iáko powiáďacie náłzē ziemię zburzył y roŃproŃŃył [*devastavit et dissipavit*] *HistAl* C6v.

Przen: O winnicy PańŃkiej (2) : Abowiem ią ták ŃpuŃtoŃŃę/ WŃzyŃtek iey korzeń roŃproŃŃę *ArtKanc* K5v.

rozproszyć z czego (1): Srogye źwirzę polne ták yą chce wypuŃtoŃŃyć/ LátoroŃłki rodne wŃlytki z nyey chce roŃproŃŃyć *LubPs* S3v.

β. O ogniu: powiewem zgasić [czym] (1) : Ciáło iego palić chćieli/ ále P. Bog ogień wiátreŃ niezwykłym rozproŃŃył *SkarŻyw* 363.

b. Spowodować rozłám [kogo, co na co] (2) : ták teź [Bóg] ninieyŃzé Kácérze/ ná rozŃlicznę ięzyki rozďzielił/ y ná rozmáite Ńekty roŃproŃŃył *OrzQuin* I4.

W przeciwstawieniu: »zgromadzić ... rozproszyć« (1): A iáko był Duch Ń. zgromáďził ięzyki w iednoŃć wiáry; ták teź Duch pychy roŃproŃŃył ięzyki ná rozmáite wiáry. *WujJud* 132v.

c. Roztrwonić, stracić majątek; dilapidare *Mącz* [w tym: co (23)] (25) : A tám day kędy s czáŃem Ńłuzńnie ma być dano/ Nie tám gdzyebyŃ roŃproŃŃył/ á potym fie Ńmiano. *RejWiz* 191; *Leop Prov* 21/20; *BibRadz Prov* 21/20; *Mącz* 396a, 491d; PánŃtwo Ńwe iáko rozproŃŃyła Eufrázya [*rozďajác ubogim*]. *SkarŻyw* 225 marg; *WujNT* 2.Cor 9/9; MáiętnoŃć Ńpřawuiác/ ták opářzna była/ W klubie zwykley trzymáiąc/ nic nie roŃproŃŃyła. *PaxLiz* E.

rozproszyc na kogo, na co (3): *RejPos* [219]v [2 r.]; siostrę dał do kłaźtoru/ á wżytkę máiętność ná vbogie rozproszył *SkarŻyw* 452.

W połączeniu szeregowym (1): który [syn marnotrawny] [...] rośproszył/ rośterał/ rozmiothał bárzo prętko ono nędzne nábycie ťwoie *RejPos* Ooo2v.

W przeciwstawieniu: »zebrać (a. zbierać) ... rozproszyc« (3): *BierEz* S3; com ia zá ták lat wiele zbierała/ toś ty wkrotkim czáście rośproszył. *SkarŻyw* 101; *SkarKaz* 352a.

Zwrot: »majętność, imienie rozproszyc« = *dissipare substantiam PolAnt, Vulg; dilapidare bona, disperdere et dissipare possessiones, rem suam divexare a. lacerare Mącz* [szyk zmienny] (5:4 + kust): młódzy syn zebráwży wżytko/ wezbráł się do dalekiej krajny i tamże rośproszył máiętność ťwoię *MurzNT Luc* 15/13; *Rem suam lacerare, Imienie ťwoye rośproszyć. Mącz* 181b, 92d, 184b, 491d; *BudNT Luc* 15/13; *SkarŻyw* 452; *WujNT Luc* 15/13, s. 259.

Szereg: »rozproszyc, rozdać« [szyk 1:1] (2): Syn nowy Krol [...] ťkárby wżytki rozdał rośproszył. *BielKron* 258v; *RejPos* [219]v.

W przen (2) : Co zebrála twa łákotá/ Rośproszy to nieczyłtotá. *BierEz* S3; *SkarKaz* 352a.

Przen (2) : Gdyż złe potomśtwo (rozumey onych krzeťciyánów ktorzy ná wćhod flońcá byli) oyczynę [= ojcowiznę] rozproszyło *KromRozm III* O3v.

Szereg: »utracić a rozproszyc« (1): ieliżes iuz márnie nie vtrácił á nie rośproszył dzyálu ťwego/ ktorý miał w ťwíęty młóťierdzyu iego *RejPos* Ooo2v.

3. *Zniweczyć, nie dopuścić do realizacji; dissipare PolAnt [co]* (7) : *OpecŻyw* 11; Rozproťy on kiedy chce wťytki ťpráwy y rády wťech ludzi *RejPs* 48; Obroć ná nie ich ráde á rácz tu ťam rośproszyć/ Myłł złoťniká *LubPs* hh5v; *BibRadz Luc* 1/47; *RejPos* 334v; *ArtKanc* I14.

Zwrot: »rozproszyc wniwecz« (1):rośproťy ráde ich práwye w niwecz wťłędzye *LubPs* B2.

4. *Zaprzestać, nie czynić więcej [co]* (2) : Rośproťz popędliwoć gniewu twego [*Disperge iras furoris tui*] *BibRadz Iob* 40/6.

rozproszyc od kogo (1): Wťzákoż od nich nie rośproťe młóťierdzya ťwoiego *LubPs* T5.

5. *Zmienić, uczynić różnym [co]* (1) : rośproťzmy ięzyki ich [*confundamus ibi labium eorum PolAnt Gen* 11/7; pomieťzamy tám ięzyki [!] ich *BibRadz*] áby żadny nie rozumiał ięzyká bliźniego ťwoiego. *RejPos* 149v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : *Mącz* 82d; *Zutrennen. Rozwieść. Rozproťyć. Roziąć. Dirimere. Calag* 597b.

Synonimy: 1. *rozmiatać, rozsiewać, rozsypować, roztrząsać; a. rozegnać, rozgonić, rozpędzić, rozrzucić; 2.c. rozflarzyć, rozmarhać, rozmarnować, rozszaťować, rozterać, roztrwanić; 3. rozerwać, rozproć, rozsypać.*

Formacje współrdzenne cf PROSZYĆ.

Cf 1. ROZPROSZENIE, ROZPROSZONY